



## **Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation**

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

---

### **INGLIZ VA O‘ZBEK ADABIYOTIDA EVRILISH MOTIVINING BADIY-ESTETIK TALQINI**

Hamzayeva Zebo Murodjon qizi

Rus tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

E-mail: [z.m.hamzayeva@ipu-edu.uz](mailto:z.m.hamzayeva@ipu-edu.uz)

#### **Annotatsiya**

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek adabiyotida “evrilish” motivining badiiy-estetik, ijtimoiy-falsafiy va psixologik talqini tahlil qilinadi. Evrilish motivi adabiy asarlarda inson ruhiyati, axloqiy qarashlari, jamiyatdagi mavqei va ichki dunyosining o‘zgarishi bilan bog‘liq murakkab badiiy hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Ingliz adabiyotida bu motiv ko‘proq shaxs va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyat, ichki ikkilanish, ma’naviy inqiroz va identiklik muammosi orqali ifodalansa, o‘zbek adabiyotida evrilish ko‘pincha ma’naviy uyg‘onish, ijtimoiy bosim, milliy qadriyatlar va axloqiy tanlov bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Maqolada Robert Louis Stevenson, Lewis Carroll, Virginia Woolf, Thomas Hardy, Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy va Cho‘lpon ijodidagi evrilish holatlari qiyosiy yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, evrilish motivi har ikki adabiyotda ham insonning ichki va tashqi olam bilan kurashini ochib beruvchi muhim badiiy vosita hisoblanadi.

**Kalit so‘zlar:** evrilish motivi, ingliz adabiyoti, o‘zbek adabiyoti, ruhiy o‘zgarish, ijtimoiy muhit, identiklik, ma’naviy uyg‘onish, badiiy talqin.



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

### Kirish

Adabiyot inson hayoti, ruhiyati va jamiyat bilan munosabatlarini badiiy ifoda etuvchi murakkab san'at turi sifatida doimo o'zgarish, yangilanish va ichki siljish jarayonlariga murojaat qilib kelgan. Ana shunday muhim badiiy hodisalardan biri "evrilish" motividir. Evrilish deganda faqat tashqi ko'rinishning o'zgarishi emas, balki insonning ruhiy holati, dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, ijtimoiy mavqei va o'zligini anglash jarayonidagi tub burilishlar tushuniladi.

Ingliz va o'zbek adabiyotida evrilish motivi turlicha tarixiy, madaniy va estetik sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, ularning umumiy jihati inson shaxsining ichki murakkabligini ochib berishidir. Ingliz adabiyotida evrilish ko'pincha shaxsiy erkinlik, ikkiyoqlama ong, jamiyat bosimi, ichki qo'rquv va identiklik izlanishlari bilan bog'liq holda talqin qilinadi. O'zbek adabiyotida esa evrilish ko'proq ma'naviy poklanish, ijtimoiy uyg'onish, milliy ong, axloqiy tanlov va jamiyatdagi adolatsizliklarga munosabat orqali namoyon bo'ladi.

Maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek adabiyotida evrilish motivining o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash, uning badiiy-estetik vazifasini tahlil qilish hamda bu motiv orqali inson va jamiyat munosabatlari qanday yoritilishini ko'rsatishdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, tarixiy-adabiy va badiiy tahlil metodlaridan foydalaniladi.

### 1. Evrilish motivining nazariy mohiyati

Evrilish motivi adabiyotda qadimdan mavjud bo'lgan universal badiiy hodisalardan biridir. U afsona, ertak, doston, roman va dramatik asarlarda turli shakllarda uchraydi. Dastlab evrilish ko'proq sehrli yoki mifologik hodisa sifatida tasvirlangan bo'lsa, keyingi davr adabiyotida u ruhiy, psixologik va ijtimoiy ma'no kasb eta boshladi. Shu sababli bu motivni faqat shakl almashinuvi sifatida emas,



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

balki qahramonning ichki mohiyati, axloqiy pozitsiyasi va dunyoqarashidagi o'zgarishlar bilan bog'liq jarayon sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir.

Badiiy asarda evrilish bir necha ko'rinishda namoyon bo'ladi. Birinchisi — jismoniy evrilish bo'lib, unda qahramonning tashqi shakli o'zgaradi. Ikkinchisi — ruhiy-psixologik evrilish bo'lib, qahramonning ichki dunyosi, his-tuyg'ulari va fikrlash tarzi o'zgaradi. Uchinchi ko'rinish — ijtimoiy evrilish bo'lib, bunda qahramonning jamiyatdagi o'rni, mavqei yoki ijtimoiy qarashlari yangilanadi. To'rtinchi ko'rinish esa ma'naviy-axloqiy evrilish bo'lib, unda inson o'z xatolari, iztiroblari yoki hayotiy sinovlari orqali yangi ma'naviy bosqichga ko'tariladi.

Demak, evrilish motivi oddiy syujet elementi emas, balki inson tabiatining murakkabligini ochib beruvchi badiiy vositadir. U orqali yozuvchi qahramonning tashqi voqelik bilan ziddiyatini, ichki iztirobini va o'zligini anglash jarayonini ifodalaydi. Ayniqsa, qiyosiy adabiyotshunoslikda mazkur motiv turli milliy adabiyotlarda inson va jamiyat munosabatini tahlil qilish uchun qulay nazariy asos vazifasini bajaradi.

## 2. Ingliz adabiyotida evrilish motivining talqini

Ingliz adabiyotida evrilish motivi ko'pincha shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar, ichki ikkilanish va inson tabiatidagi qarama-qarshiliklar bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Bu motiv ayniqsa romantizm, realizm, modernizm va fantastik adabiyotda muhim o'rin tutadi. Ingliz yozuvchilari evrilish orqali inson ongining yashirin qatlamlarini, ijtimoiy bosim ta'sirida yuzaga keladigan ichki sinishlarni va shaxsiy erkinlik masalasini ochib berishga intiladilar.

Robert Louis Stevensonning Dr. Jekyll and Mr. Hyde asarida evrilish motivi inson tabiatidagi ezgulik va yovuzlik kurashi orqali ochib beriladi. Doktor Jekyllning Hydegga aylanishi faqat tashqi o'zgarish emas, balki inson ruhiyatidagi yashirin qorong'i tomonlarning yuzaga chiqishidir. Bu asarda evrilish shaxsning ichki



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

parchalanishi, axloqiy inqirozi va jamiyat oldidagi ikkiyoqlama qiyofasini ifodalovchi kuchli ramziy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Lewis Carrollning Alice’s Adventures in Wonderland asarida esa evrilish bolalik tasavvuri, ong erkinligi va voqelikni boshqacha idrok etish jarayoni bilan bog‘liq. Alice tanasining kattalashishi yoki kichrayishi orqali nafaqat sehrlil dunyoga moslashadi, balki o‘z shaxsini anglash yo‘lida turli sinovlardan o‘tadi. Bu holatda evrilish bolalikdan o‘shish, o‘zgaruvchan dunyoni tushunish va identiklik izlash jarayonining badiiy ifodasiga aylanadi.

Virginia Woolfning Orlando asarida evrilish motivi gender, vaqt va shaxsiy identiklik masalalari bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Orlando obrazining jinsiy va ruhiy o‘zgarishlari orqali muallif inson shaxsiyatining qat’iy chegaralarga sig‘masligini ko‘rsatadi. Bu asarda evrilish ijtimoiy me‘yorlarga qarshi badiiy-estetik munosabat sifatida yuzaga chiqadi.

Thomas Hardy ijodida esa evrilish ko‘proq ruhiy va ijtimoiy xarakterga ega. Masalan, Tess of the d’Urbervilles romanida Tess obrazi hayotiy sinovlar, jamiyat bosimi va axloqiy hukmlar ta’sirida ruhiy jihatdan o‘zgarib boradi. Tessning evrilishi uning ichki pokligi yo‘qolishi emas, balki jamiyatning adolatsiz munosabati ostida ruhiy iztirobga tushishi bilan bog‘liq. Hardy evrilish motivi orqali ayol taqdiri, ijtimoiy tengsizlik va axloqiy ikkiyuzlamachilikni fosh etadi.

### 3. O‘zbek adabiyotida evrilish motivining badiiy ifodasi

O‘zbek adabiyotida evrilish motivi qadimiy ildizlarga ega bo‘lib, xalq og‘zaki ijodi, mumtoz adabiyot va zamonaviy nasrda turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Bu motiv ko‘pincha ma’naviy o‘shish, sabr, muhabbat, ijtimoiy uyg‘onish va axloqiy poklanish bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. O‘zbek badiiy tafakkurida evrilish qahramonning tashqi qiyofasidagi o‘zgarishdan ko‘ra ko‘proq uning ruhiy kamoloti va hayotga munosabatidagi yangilanish bilan belgilanadi.



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Alisher Navoiy ijodida evrilish motivi asosan ma'naviy va axloqiy kamolot jarayoni sifatida talqin qilinadi. Farhod va Shirin, Layli va Majnun kabi dostonlarda qahramonlar muhabbat, iztirob va sinovlar orqali ichki jihatdan o'zgaradilar. Majnunning oddiy oshiqdan ilohiy ishq timsoliga aylanishi evrilish motivining eng yuksak namunalaridan biridir. Bu evrilish tashqi emas, balki ruhiy va ma'naviy mohiyatga ega.

Abdulla Qodiriyning O'tkan kunlar romanida evrilish motivi ijtimoiy va axloqiy jarayonlar bilan bog'liq. Otabek obrazi yangicha fikrlash, adolat, insoniylik va jamiyatni isloh qilish g'oyalari bilan ajralib turadi. Uning dunyoqarashi eski urf-odatlar va jamiyatdagi adolatsizliklarga qarshi shakllanadi. Kumush va Zaynab obrazlarida esa ayol taqdiri, muhabbat, rashk va ijtimoiy bosim ta'sirida yuzaga keladigan ruhiy evrilishlar aks etadi.

Cho'lponning Kecha va kunduz romanida evrilish motivi ijtimoiy uyg'onish va ayol qismati bilan chambarchas bog'liq. Zebi obrazi dastlab beg'ubor, pokiza va hayotga ishonch bilan qaraydigan qiz sifatida tasvirlanadi. Biroq jamiyatdagi adolatsizlik, patriarxal munosabat va ayol erkinligining cheklanishi uning ruhiy holatini o'zgartiradi. Zebi taqdiridagi evrilish shaxsiy tanlov emas, balki ijtimoiy muhitning ayol hayotiga ko'rsatgan fojeaviy ta'siridir.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida ham evrilish motivi keng qo'llaniladi. Tog'ay Murod, Ulug'bek Hamdam, Erkin A'zam kabi ijodkorlar asarlarida insonning ichki iztiroblari, jamiyat bilan kelishmovchiligi va o'zligini anglash jarayoni muhim badiiy masala sifatida ko'tariladi. Bu asarlarda evrilish ko'proq insonning ruhiy uyg'onishi, hayotga yangicha qarashi va ichki ziddiyatlarini yengishga urinishi orqali ifodalanadi.



## **Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation**

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

### **4. Ingliz va o‘zbek adabiyotida evrilish motivining qiyosiy tahlili**

Ingliz va o‘zbek adabiyotida evrilish motivi turli madaniy muhitlarda shakllangan bo‘lsa-da, ularning asosiy maqsadi inson shaxsiyatidagi o‘zgarishlarni badiiy yoritishdan iborat. Har ikki adabiyotda ham evrilish qahramonning ichki dunyosini chuqurroq ochish, uning jamiyat bilan munosabatini ko‘rsatish va asar g‘oyasini kuchaytirish uchun xizmat qiladi.

Ingliz adabiyotida evrilish ko‘proq individual ruhiyat va identiklik muammosi bilan bog‘liq. Qahramon o‘z ichki “men”i, qo‘rquvlari, istaklari va jamiyat talablariga moslashish jarayonida o‘zgaradi. Stevenson, Carroll va Woolf asarlarida bu motiv inson shaxsiyatining murakkab va o‘zgaruvchan tabiatini ko‘rsatadi. Bu jarayon ko‘pincha qahramonning jamiyat tomonidan qabul qilingan me‘yorlarga mos kelmasligi bilan bog‘lanadi.

O‘zbek adabiyotida esa evrilish ko‘proq ijtimoiy va ma‘naviy mazmun kasb etadi. Qahramonning o‘zgarishi ko‘pincha jamiyatdagi adolatsizliklar, urf-odatlar, milliy qadriyatlar va axloqiy mezonlar bilan bog‘liq holda yuzaga keladi. Navoiy ijodida evrilish ma‘naviy komillik sari harakat bo‘lsa, Qodiriy va Cho‘lpon asarlarida u ijtimoiy uyg‘onish va fojeaviy taqdirni anglash jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Qiyosiy jihatdan aytganda, ingliz adabiyotida evrilish ko‘proq shaxsning ichki erkinligi va identiklik izlanishiga urg‘u bersa, o‘zbek adabiyotida bu motiv axloqiy poklanish, ma‘naviy uyg‘onish va jamiyat bilan ziddiyat orqali yoritiladi. Biroq har ikki adabiyotda ham evrilish inson hayotidagi muhim burilish nuqtasini ifodalovchi badiiy vosita sifatida xizmat qiladi.

### **5. Evrilish motivining gender va ijtimoiy mazmuni**

Evrilish motivi ayol obrazlari talqinida ham alohida ahamiyatga ega. Ingliz va o‘zbek adabiyotida ayol qahramonlarning ruhiy evrilishi ko‘pincha jamiyat bosimi, axloqiy hukmlar va erkinlikning cheklanishi bilan bog‘liq holda tasvirlanadi.



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Ayolning ichki o‘zgarishi ko‘pincha uning mustaqil tanlovi emas, balki ijtimoiy muhit tomonidan majburan yuzaga keltirilgan ruhiy sinish yoki uyg‘onishdir.

Thomas Hardy Tess obrazida ayolning jamiyat tomonidan baholanishi va ruhiy iztiroblar orqali o‘zgarishini ko‘rsatadi. Tessning evrilishi uning aybi emas, balki jamiyatning adolatsiz axloqiy mezonlari natijasidir. Xuddi shunday, Cho‘lponning Zebi obrazida ham ayolning ruhiy evrilishi patriarxal muhit va ijtimoiy cheklovlar oqibati sifatida namoyon bo‘ladi.

Bu jihatdan ingliz va o‘zbek adabiyotida ayol evrilishi shaxsiy o‘zgarishdan ko‘ra ko‘proq ijtimoiy muammoning badiiy ifodasidir. Ayol qahramonlar ichki poklik, sabr, muhabbat va iztirob orqali o‘zgaradilar, biroq bu o‘zgarish ko‘pincha jamiyatning ularga nisbatan adolatsiz munosabatini fosh etadi. Natijada evrilish motivi gender tengsizlik, axloqiy bosim va shaxs erkinligi masalalarini yoritishning muhim vositasiga aylanadi.

### Xulosa

Ingliz va o‘zbek adabiyotida evrilish motivi inson shaxsiyatining o‘zgarishi, ruhiy iztirobi, ijtimoiy muhit bilan ziddiyati va ma’naviy izlanishlarini yorituvchi muhim badiiy hodisa hisoblanadi. Bu motiv har ikki adabiyotda turlicha shakllarda namoyon bo‘lsa-da, uning asosiy mohiyati insonning ichki va tashqi olam bilan munosabatini ochib berishdir.

Ingliz adabiyotida evrilish motivi ko‘proq shaxsiy identiklik, ichki ikkilanish va jamiyat bosimiga qarshi ruhiy kurash orqali ifodalanadi. O‘zbek adabiyotida esa bu motiv ma’naviy uyg‘onish, axloqiy poklanish, ijtimoiy adolatsizlik va milliy qadriyatlar bilan bog‘liq holda talqin qilinadi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, evrilish motivi adabiy asarda qahramon xarakterini chuqurlashtirish, syujet rivojini kuchaytirish va asarning ijtimoiy-falsafiy mazmunini ochib berishda muhim vazifa bajaradi. Shuningdek, ayol obrazlari



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

misolida evrilish motivi jamiyatdagi gender tengsizlik, axloqiy bosim va shaxs erkinligi masalalarini yoritishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek adabiyotida evrilish motivi zamon va makon bilan cheklanmaydigan universal badiiy hodisa bo‘lib, u insonning o‘zligini anglash, ruhiy kamolotga erishish va jamiyat bilan munosabatlarini qayta baholash jarayonini chuqur ifodalaydi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Navoiy, A. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2011.
2. Navoiy, A. Layli va Majnun. — Toshkent: Fan, 2010.
3. Qodiriy, A. O‘tkan kunlar. — Toshkent: Sharq, 2019.
4. Cho‘lpon, A. Kecha va kunduz. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
5. Hardy, T. Tess of the d’Urbervilles. — London: Penguin Classics, 2003.
6. Stevenson, R. L. Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde. — London: Penguin Classics, 2002.
7. Qizi, H. Z. M. (2024). WOMEN’S ROLES AND GENDER PORTRAYAL IN THOMAS HARDY’S WORKS. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2(57), 344–347. [5, 2]
8. Khamzaeva, Z. (2025). Interpretation of the Female Image in the Novel Bonu from the Perspective of Decadence: Social Crisis and Contradiction of Values. Foreign Linguistics and Linguodidactics, 3(2), 17–22. [6, 3]
9. Qizi, H. Z. M. (2025). Fate, Morality and Women’s Destiny: A Comparative Analysis of Tess of the d’Urbervilles and Bonu. Research Focus, 4(Special Issue 1), 184–186. [7, 5]



## Global Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

Hosted Online from Berlin, Germany

Date: 2nd May, 2026

Website: <https://econferencia.com>

---

10. HAMZAYEVA, Z. (2025). The Conflict Between Pure and Socially Dominant Moral Principles in the Novels Tess of the d'Urbervilles and Bonu. ACTA NUUZ, 1(1.4.1), 332–333. [8, 2]

11. Хамзаева, З. (2025). Толкование женского образа в романе «Бону» с точки зрения декадентства: социальный кризис и противоречие ценностей. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 3(2), 17-22.

12. Hamzayeva, Z. (2026, March). EPISTOLYAR SHAKL VA SHAXSNING PSIXOLOGIK BARQARORLIGI: BOBUR XATLARI VA HARDY, MIRZO ROMANLARINING QIYOSIY TAHLILI. In *Conferences* (Vol. 1, No. 01).